

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם מנחובסקי זללה"ה

חג הפסח תשפ"ב ❖ גליון תע"ד

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

ענף א' - אכילת מצה
ענף ב' - ליל הסדר
ענף ג' - הסיבה

ענף ד' - ביעור חמץ
ענף ה' - חמץ בקטן
ענף ו' - פרשת מצורע

ענף א' - אכילת מצה

חוזר על יעלה ויבא משום המצה

הנה אמרינן דמחמת חיוב מצה, אם שכח יעלה ויבא בברכת המזון חוזר, מכיון שמפאת המצה חייב לאכול סעודה של ברכת המזון. ומשכחת לה בכמה אופנים:

א. חוזר רק מחמת מצה

חדא, דאף להסוברים (תוספות בסוכה כ"ז א' ד"ה אי בעי) דבכל יום טוב אינו חוזר מחמת יעלה ויבא, מכל מקום מחמת חיוב מצה חוזר, כמבואר בקמאי (תוספות שם) דהא דאמרינן (ברכות מ"ט ב') דחוזר על יעלה ויבא ביום טוב מוקי לה בליל פסח.

ב. קיים כבר סעודת יום טוב

תו, גם לדידן (שולחן ערוך או"ח סי' קפ"ח סעי' ו') דחוזר בכל יום טוב, מכל מקום נפקא מינה אם כבר קיים סעודת יום טוב ובירך ברכת המזון, אבל לא יצא ידי חובת מצה, כגון שאכל בציקות של נכרים, או אכל בלא הסיבה בגווני דחוזר ואוכל מצה, ועכשיו שכח יעלה ויבוא דחוזר.

ג. בנשים

תו, בנשים דסבירא ליה להגרע"א (קמא סי' א') דאינם חוזרות בשכחו יעלה ויבא בברכת המזון דיום טוב, מכיון דפטורות ממצות סעודה ביום טוב דהוה מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום בליל פסח חוזרת מפאת חיוב מצה.

יצא ידי מצה אבל אין ברכת המזון

הנה תיקשי דהרי מצאנו כמה אופנים שיצא ידי חובת מצה אבל אינו מתחייב בברכת המזון, נמצא דהמצה אינו מחייב ברכת המזון, ואם כן אף בעלמא כשאכל מצה ובירך ברכת המזון אמאי חוזר כששכח יעלה ויבוא:

א. כובא דארעא

הנה בכובא דארעא נהיינו טרוקנין דאיתא בשולחן ערוך (סי' קס"ח סעי' ט"ו) שעושין גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבין בה ונאפה שם, מברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש יוצאים ידי חובת מצה, אע"פ דמברכין עליו מזונות ומעין שלש. [ועיין בפרי מגדים (סי' קפ"ח א"א סק"ט). ועוד עיין בקהילת יעקב (ברכות מהדו"ח סי' כ"ה) ומה שכתב שם בדברי המגן אברהם (סי' ר"ח ס"ק י"ב) ומנחת חינוך (מצוה י').]

ב. עיסה מן האורז

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תנ"ג סעי' ב') העושה עיסה מן החטים ומן האורז, אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובת מצה, אע"פ שהעיקר בו הוא האורז ואין בעיסה שיעור דגן שיהא כזית בכדי אכילת פרס, [א"י. עיין במשנה ברורה (שם ס"ק י"ד) דמביא בזה ב' דעות. ועיין בספר קול דודי על

חלה], אע"פ דבכהאי גוונא ליכא חיוב ברכת המזון, מכיון דלא אכל כזית דגן בכדי אכילת פרס. [עיין משנה ברורה סי' ר"ח ס"ק מ"ג, וסי"ק מ"ז].

ג. הדגן בטל ברוב

הנה באכל מצה ומרור ופסח, בפשוטו אין כאן ברכת המזון דאורייתא, דהדגן בטל ברוב, אלא דלענין מצה יצא ידי חובתו דהרי מצוות אין מבטלות זה את זה.

אך בזמן הזה לא שייך זה כיון דמרור דרבנן מבטל מצה דאורייתא. אמנם משכחת לה בלא היסב במצה דחוזר לאכול מצה, דהשתא חיובו במצה דרבנן וגם מרור דרבנן.

ד. הנאת גרונו או מעיו

כמו כן הרי לדעת רוב הפוסקים סגי לחובת למצה בהנאת גרונו, [ועיין במנחת חינוך מצוה ו' אות א', אך דעת מקור חיים (סי' תנ"ד ביאורין סוף ס"ק א') ומחצית השקל (סי' תע"ה סק"ד) דשאני אכילת מצוה דבעינן הנאת מעיו], אמנם לברכת המזון בעינן דוקא הנאת מעיו. [ועיין באפיקי ים (ח"ב סי' כ"ז) דאיתני שכך הוא דעת הפנים מאירות (ח"ב סי' כ"ז)]. ואם כן באכל כזית מצה והקיא, יצא ידי חובת מצה אבל ליכא חובת ברכת המזון.

ה. מצה טפילה

תו, באופן שהמצה טפילה לדבר אחר, דהבאנו לקמן לדון אם יצא ידי חובת מצה [ועיין לקמן], אבל אינו חייב בברכת המזון.

מצה הטפילה לדבר אחר

הנה דן בתשובות לבושי מרדכי (להגאון רבי מרדכי וינקלער זצ"ל אב"ד מאדע, ח"ב או"ח סי' ל') היכא דהמצה טפילה לדבר אחר ומברכין עלה כברכת העיקר, האם יצא בזה ידי חובת מצה.

א. מאכלות אסורות

הנה בודאי במאכלות אסורות אף דהוה טפילה, לקי עליהו, ואם כן מאי שנא לקיום מצוה.

ב. מרור

כמו כן חזינן דמרור דהוה מחמת הסעודה, ומשום הכי איכא קמאי (תוספות פסחים קט"ו א' ד"ה והדר) דסבירי דפטור מברכה, וטעמא דמחמת הסעודה דטפל לפת וכמו שכתב הרז"ה (ברכות כ"ט א' בדפי הרי"ף), ומכל מקום יצא ידי חובת מרור.

ג. מותר שמן בלוג

הנה מותר השמן שבלוג נאכל בעזרה והוא ממתנות כהונה, והנה שמן אזוקי מזקי ליה ואוכלין אותו רק באניגרון, ואם כן הוה טפל, וחזינן דמכל מקום מקיים מצוות אכילה. [והנה נמי נפקא מינה בתרומה אם שרי לאוכלה בטפילה].

בתשובות מהר"ש (מהגר"ש ענגיל זצ"ל, ח"ו סי' ו' אות ז') דאין כאן ביטול ברוב.

א. אין המתבטל משיג מעלת המבטל

הנה סברת מהר"ש, דלא מהני הביטול להטיל שם משומר על המיעוט שאינו משומר, דאין המתבטל משיג את מעלת המבטל, וכמו דכתבו האי יסוד בעונג יום טוב (או"ח סי' ד') ובאור שמח (פ"א מהל' ציצית ח"י"א ובפס"י ממאכלות אסורות ח"י"א) ובחזון איש (טהרות סי' א' סק"י, מעשרות סי' ז' סק"ו, שביעית סי' ז' סק"ק ט"ו ד"ה שם ח"י"א). ואם כן אינו כשר למצת מצוה.

ב. חמץ גמור בטל ברוב

אך בתשובות דברי יציב (או"ח סי' קצ"ח) השיג עליו דחזינן (ענין שו"ע או"ח סי' תנ"ג סעי' ג' ומשנ"ב שם סק"ק י"ז) דגם חטים מצומחים שהם חשש חמץ, אם נתערבו בחטים משומרים נתבטלו ושרי למיעבד מהם מצת מצוה, ואם כן היאך יתכן שחטים שאינם משומרים שנתערבו לא בטיל, הרי קל וחומר, אם חמץ בטל, כל שכן דמצה שאינה שמורה בטילה.

ג. כל דפריש שאני

אמנם תיקשי באמת משיטת העונג יום טוב ודעימיה. ויש לומר דשאני היכא דאיכא היתירא דכל דפריש מרובא פריש, דאף להסוברים דלא אמרינן ביטול ברוב לקבל מעלת המבטל, מכל מקום אמרינן כל דפריש מרובא פריש, דהפריש מקבל את מעלת הרוב. ונלא הוה קבוע כיוון דהוי קבוע דלא מנכר.

ועיין בחזון איש (מעשרות סי' ז' סק"ק ו') שכתב לענין חולין שנתערבו בטבל אם אפשר לעשר מהם, דהרי החולין לא נתהפכו להיות טבל, וכתב דעכ"פ מהני מפאת כל דפריש. והכי נמי דכוותה.

וכן מבואר באחיעזר (ח"ב יו"ד סי' ט"ו) [א"ח. וזה לשון האחיעזר, דנהי שאין המתבטל משיג מעלת הביטול, הוא דוקא היכא דבעינן להתיר התערבות ולהכשירו בתורת המבטל שיהיה כשר לקרבן, אבל בזה בעינן רק היתר אכילה ואין אנו באים לחדש על המתבטל איזה מעלה רק להתירו באכילה].

ואם כן ביש שני כזיתים מצה וג' אנשים, דלא יספיק לשלשתם, ונפל עוד כזית חמץ, יוכלו שלשתם לאכול מפאת כל דפריש. כן שמעתי מהגר"ר חיים ברים זצ"ל. [אך יש לעיין בדיון שנים אחרונים דלא אמרינן בהם כל דפריש].

ענף ב' - ליל הסדר

והקשה בחזון איש (הוריות סי' י"ד סק"ק י"ב) אם כן מאי דיינינן התם לענין אשם תלוי, הרי מחוסר כיפורים שייך רק בחטאת חלב, וכתב דאולי אם כבר הקריב למחוסר כיפורים יהא שרי שאר קרבנות, דבלאו הכי כבר לא יהא התמיד של בין הערבים אחרון. [ומכל מקום הא דמקריבין פסח אחר תמיד של בין הערבים, אינו מתיר שאר קרבנות].

אך אין ראיה לדניא דאפיקומן, דהרי כתבנו דשאני הכא דמוסיף על הפגת טעם.

ג. סמיכת גאולה לתפילה

כמו כן בהא דאמרינן דיש לסמוך גאולה לתפילה ואין להפסיק באמצע, אם כבר הפסיק ודיבר, יש לומר דמכל מקום אסירא להמשיך לדבר, אע"פ דבלאו הכי לא יהיו לגמרי סמוכים. [א"ח. דעכ"פ מוסיף בהפסקה].

ברכה אחרונה לאחר רוב כוס

הנה כתב בריטב"א (הקדמה להריטב"א לליל הסדר) דשותה רוב רביעית של כל כוס, ולאחר כוס הרביעית מברך מעין שלש.

וצריך עיון דהרי כתב בריטב"א בהלכות ברכות (פ"ג אות י"ג) דשיעור ברכה אחרונה במשקין הוא רביעית.

א. המצוה קובעתו למידי דחזי

הנה יש לדון ליישב, דהרי כתב בריטב"א (שם, דיני ליל הסדר אות ג') דכרפס אע"פ דמר טובא ובעלמא אוכלו בלא ברכה, מכל מקום השתא במקום מצוה מברכין עליו, דהמצוה קבעתו ועושה אותו כאילו מידי דחזו כיון שאנו חייבים לאוכלו.

ואם כן נימא דהוא הדיון לענין רוב רביעית, אע"פ דבעלמא לא מברכין מעין שלש אלא על רוב כוס, מכל מקום בליל הסדר מברכין גם על רוב כוס.

ב. לחלק

אבל אין ליישב הכי, דבאמת חילוקא רבתא איכא בין היכא דחסר באיכות כגון דהוה מר, ובין היכא דחסר בכמות כגון דליכא

ד. מצות אכלת בשר משום שמחה

הנה בהאי נידון דלבושי מרדכי תליא נמי בהא דמצוה לאכול בשר ביום טוב מפאת חיוב שמחה, מהו כאשר רוב הצלחת אינו בשר והוה הבשר טפל.

ועוד יש לעיין כאשר אינו בתוך הסעודה ורוב הצלחת אינו שהכל, האם יברך על הבשר שהכל דהרי הבשר הוה טפל.

אך יש לומר דכד נימא דיוצא בו ידי חובת שמחה וזה רצונו אם כן לא הוה טפל, וכמו דכתב במשנה ברורה (סי' רי"ב אות י"ט) בשם תשובות משיבת נפש (למהר"א"ל צינץ, ח"ב סי' ה') דכשרצונו בטפל מצד עצמו מברכין עליה.

אך הא חזינן לכמה שיטות (תוספות קט"ו א' ד"ה וחדר) דעל מרור אין מברכין דהוה מחמת הסעודה אף ברצונו במרור, והרי דינא דמחמת הסעודה דאין מברכין כתב ברז"ה (ברכות כ"ט א' בדפי הרי"ף) דהוה משום דטפל לפת.

ויש לומר דמכל מקום מחמת הסעודה שאני דדוקא התם נטפל לסעודה בכחאי גוונא וליכא למילף לענין רוב ומיעוט.

ה. מסקנת הלבושי מרדכי

הנה אסיק התם בלבושי מרדכי דיצא ידי מצוה [וכן לענין מצוות סוכה], דדינא דעיקר וטפילה הוה רק דברכת העיקר עולה על הטפל ולא מפאת דהטפל כמאן דליתא.

ונפקא מינה, בהיה עיקר וטפל וליכא ברכה על העיקר, כגון במקדים הטפל לעיקר, בזה חייב הטפל בברכה, [וכדאיתיי זאת בלבושי מרדכי שם], או באופן כאשר בירך על העיקר לא היה בדעתו לאכול הטפילה ואחר כך נמלך לאכול הטפל, דחייב הטפל בברכה, כמו שכתבו תוספות (ברכות מ"ד א' ד"ה באוכלי) וכן קיימא לן (משנה ברורה סי' רי"ב סק"ק ד').

נתערב קמח שאינה שמור

הנה היכא דנתערב קמח שאינה שמור בקמח השמור, כתב

אין מפטירין לאחר הפסח

הנה איתא במשנה בפסחים (ק"ט ב') אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. וכן הדין במצה, לדידן דהמצה הוה זכר לקרבן פסח. ואיכא דסברי (תוספות פסחים ק"ב א' ד"ה מפטירין) דטעמא שלא יפוג טעמו.

ושמעתי בשם הגאון בעל זכר טוב שליט"א למידן אם בלאו הכי כבר אכל לאחר האפיקומן, האם שרינן ליה להמשיך לאכול, דנימא דבלאו הכי כבר פג טעם המצה.

א. פג קצת מב' הכוסות

הנה פשט לה מהא דאסרינן למיכל לאחר האפיקומן, והרי בלאו הכי יש ב' כוסות אחר כך. אלא חזינן דאע"פ דשתה ופג קצת מהטעם מכל מקום אכתי אסור לאכול.

[באמת הקשו קמאי (ענין תוספות פסחים ק"ז ב' ד"ה רביעי, מאירי פסחים ק"י"ט ב' ד"ה אמר המאירי, ורבינו יהונתן על הרי"ף) על טעמא דמפיג טעמו, דהא איכא ב' כוסות ויהבו טעמא אחרונא, נמצא דאם נימא האי טעמא על כרחך דכל מה דאכלי ושתי טפי מפגי יותר, הלכך הא דהתירו היינו דוקא ב' כוסות אבל טפי לא].

ג. כבר הקריב לאחר התמיד

הנה אמרינן (פסחים נ"ח ב') דאין מקריבין קרבן לאחר תמיד של בין הערבים, דכתיב עליה השלם, דהיינו שישלים הקרבנות עם התמיד של בין הערבים.

ויש לעיין אם כבר הקריב קרבן לאחר תמיד של בין הערבים, האם שרינן להקריב עוד קרבנות, דיש לומר דשרי מכיון דבלאו הכי לא השלימו עם התמיד של שחר.

וכן מבואר בדברי החזון איש, דהנה דיינינן בגמרא הוריות (ד' א') אם הקריב קרבן בבין השמשות אם יביא אשם תלוי, והקשו תוספות (שם ד"ה שהביא) היאך מקריבין לאחר תמיד של בין הערבים הרי נפסל, ותיירץ דאייירי במחוסר כיפורים בערב פסח, כמו דאמרינן (פסחים נ"ט א') דאין מתעבב אחר התמיד בין הערבים אלא קטרת ונרות ומחוסר כפורים בערב פסח.

רביעית. ואם כן אכתי קשיא.

[ואין לומר דבכרפס חסר גם בשיעור כזית, דהרי כתב בריטב"א (בהקדמה) דלכרפס לא בעינן כזית ולא יברך בורא נפשות].

לא כוון על המרור ואכל כזית

הנה אמרינן (שולחן ערוך סי' תע"ג סעי' ו' ומשנה ברורה שם) **שיברך על הכרפס בורא פרי האדמה ויכוון לפטור המרור ויאכל פחות מכזית. ולא יברך אחריו בורא נפשות.**

ויש לעיין אם טעה ולא כוון בכרפס לפטור המרור, וגם אכל כזית, האם נימא דחייב לברך בבורא נפשות:

א. האם הכרפס פטור המרור

הנה לא מברכין בורא פרי האדמה על המרור. ובטעמא דמילתא נחלקו קמאי, דעת תוספות (קט"ו א' ד"ה והדר) דמרור פטור מברכה מכיון דחשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה דהרי הדרך הוא לאכול ירקות בתוך הסעודה, אבל אין ברכת הכרפס יכול לפטור המרור, דאמירת ההגדה הוי הפסק.

אמנם דעת רשב"ם (ק"י"ד ב' ד"ה פשיטא) וסיעתו, דבאמת מרור חייב בברכה דבורא פרי האדמה, ואיכא בקמאי דאף אם בעלמא אוכל מרור בסעודה, הכא לא הוה מחמת הסעודה דאוכל משום המצוה, נויש לעיין אם כן גם על קרבן פסח יברך שהכל, אלא דהברכה דמברך על הכרפס פטור את המרור. [ואמירת ההגדה לא הוי הפסק]. ולכן צריך לכוין בהברכה על כרפס לפטור את המרור.

והנה אע"פ דאמרינן שיכוון בהברכה על הכרפס להוציא המרור, מכל מקום אם לא כוון, נמי לא יברך על המרור, ולכאורה משום דאז סמכין על השיטות דמרור פטור מברכה.

ב. כרפס פחות מכזית

הנה אמרינן דיאכל כרפס פחות מכזית, וטעמא, דאם יאכל כזית, בשלמא אם הכרפס פטור המרור, באמת פטור הכרפס מברכה אחרונה של בורא נפשות, דהרי מכיון שהברכה ראשונה קאי גם על המרור, ממילא ברכת המזון שפוטרת את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם.

אך אם הכרפס אינו פטור המרור, הרי חייב הכרפס בברכה אחרונה, ואין יכול לברך הברכה אחרונה, דהרי להצד שהכרפס פטור המרור אינו יכול לברך ברכה אחרונה באמצע, ואין לומר דברך בורא נפשות לאחר שיאכל המרור, דהרי אז כבר חייל חיוב ברכת המזון והיאך יברך בורא נפשות.

ואיתא (משנה ברורה סי' תע"ג ס"ק נ"ו) דאף אם אכל כזית לכרפס, נמי לא יברך ברכה אחרונה, וטעמא דלהסוברים דפוטרת המרור אם כן פטור מברכה אחרונה.

ג. לא גרע מדעת בעל הבית

מעתי' יש לעיין בנידון הנ"ל, שאם לא כוון בכרפס לפטור המרור, וגם אכל כזית כרפס, אם כן חייב בבורא נפשות, דהרי אכל כזית, והמרור בלאו הכי לא יפטר מהכרפס מכיון שלא כוון עליו.

תו יש לשאול, שאם לא כוון לפטור המרור בברכה, אם כן עכשיו נימא ליה שראוי שיאכל כזית לצאת ידי דעת הרמב"ם (פ"ח הל' חמץ ומצה ה"ב) שכרפס הוא בכזית ויברך גם בורא נפשות. [ובזה יש לומר דבשעת הברכה הרי חשב לאכול פחות מכזית].

ולולא דמסתפינא יש לומר דאף אם לא כוון לפטור המרור, לא גרע מדעת בעל הבית, שהרי בשכח אפיקומן אמרינן אתכא דרחמנא, ואם כן הכא נמי נפטר המרור, ורק לכתחילה מכוונין לפטור מכיון דדינא הנ"ל דתכא דרחמנא אינו מוסכם. [אך לא הוזכר זה בפוסקים].

להחזיק מצה שלישית

הנה קיימא לן (משנה ברורה סי' תע"ה ס"ק ב') לענין ג' מצות בליל הסדר, שאת האמצעית מחלקים לשנים, וכשמברכים "המוציא" מחזיקים בידו שלשתם כדי שיהא לו לחם משנה, וכשמברך "על אכילת מצה" משמיט התחתונה.

ושמעתי מקשים הרי אין מברכים שנית על הכורך, דהברכה

ד"על אכילת מצה" עולה גם על הכורך, ואם כן יחזיק בידו השלישית דהרי היא תהא לכורך.

א. מספק אין מחזיקין

הנה יש לומר דהרי כורך בפלוגתא והוי רק אליבא דהלל, ומספק אין מחזיקים דבר אחר בשעת הברכה, כמבואר בגמרא סוכה (מ"א ב') שלא יאחז אדם תפילין בידו ויתפלל, ורק לחומרא חוששין שהברכה חלה גם על הכורך ומשום הכי לענין דיבור אמרינן (שולחן ערוך סי' תע"ה סעי' א') שלכתחילה לא ידבר כדי לחשוש שלא יהא הפסק.

[והנה יש לעיין לדינא בשמע ברכה לאחר אכילת מרור ולפני הכורך האם יענה אמן. ולכאורה יענה דהרי החיוב אמן הוא ודאי, אבל האיסור להפסיק הוה רק מספק, והוה איסור דרבנן וספיקא דרבנן לקולא].

ב. מחזיקין רק החפץ הראשון

אבל לכאורה לא קשה כלל, דהא דמחזיקין בשעת הברכה הוא רק החפץ הראשון, וכגון התוקע ויודע שיחליף השופר באמצע התקיעות, מכל מקום מחזיק בשעת הברכה רק השופר הראשון.

ג. עיקר המצה האפיקומן

אך העירוני דלרש"י (פסחים ק"י"ט ב' ד"ה אין מפטירין) דהאפיקומן עיקר המצה, שיחזיק בעת הברכה חלק היחף של האפיקומן.

יברך ממה נפשך

הנה שנים שאכלו כל אחד כזית מצה, ונתברר שאחד מהכזיתים היה שלא לשמה, אם כן חייבים שניהם לאכול שנית.

ויש לדון מהו שיוציאו אחד את חברו בברכת "על אכילת מצה" ויהני ממה נפשך, דאם המברך חייב לאכול שנית, אם כן מהני הברכה לעצמו, ואם השני חייב, אם כן מהני הברכה בשבילו מדין ערבות.

א. אין ערבות כשאין חוב

שמעתי למידן דלא מהני, דאין ערבות כשאין חיוב, וכהך דאמרינן בגמרא בכורות (מ"ח א') בהיה לו שטר כנגד שני יוסף בן שמעון וכל אחד דוחהו, ולקחו שדה בשותפות, אינו יכול לתבוע מהם מכח הא דממה נפשך אחד מהשותפין חייב לו, וטעמא, דלא שייך גוביינא מחפץ כאשר אינו יכול לתבוע מהגברא, דמכדי נכסי דבר איניש אינון ערבין ביה מי איכא מידי דלדידיה לא מצי תבע ליה ולערב מצי תבע ליה. [ויש לעיין מדין השולחן ערוך (ח"מ סי' מ"ט סעי' י'), ועיין בנתיבות המשפט (שם)].

מעתי' נימא דהכי נמי אינו יכול להוציא בברכה על המצה מכח ממה נפשך, דמכיון דכל אחד פטור מברכה מדין ספק ברכות לקולא אם כן ליכא ערבות.

ב. לא יכול להוציא החייב מספק

אך לפי זה מי שמברך עבור חברו שודאי חייב, אינו יכול להוציא גם את המחוייב מספק, דהרי כיון שהמחוייב מספק אינו חייב [א"ה. דספיקא לקולא] אם כן ליכא ערבות.

וכגון בגוונא דמקראי קודש (למהר"ח אבולעפאי תלמיד הפרי חדש, מובא בברכי יוסף סי' תפ"ט אות י"ט) לענין ספירת העומר, דמי ששכח יום אחד לספור ספירת העומר, יכול להוציא חברו שחייב לספור, דאע"פ דאינו יכול לקיים המצוה לעצמו מכל מקום חשיבא בר חיובא, אך להאמור לא יוכל להוציא החייבים מספק.

וכן יתחדש דמי שתוקע בשופר להוציא חששות שלא מדינא והוא כבר יצאם, לא יוכל להוציא אחרים. וכן כעין זה לענין קריאת המגילה.

[וכי תימא דכיון דמוציא לאחד שיש עליו ערבות, אם כן יכול להוציא גם לאחרים שאין עליהם ערבות, אך זה תליא בפלוגתא הגרע"א (קמא סי' ז') והצל"ח (ברכות כ"ב ב') במוציא זה שיש עליו ערבות אם חשיבא לדידיה כברכת המצוות ויכול להוציא גם מי שאין לו ערבות, כגון במברך בורא פרי הגפן עבור חברו בקידוש אם יכול להוציא גם מי שאינו עושה קידוש].

ג. לחלק

אלא יש לחלק דכשמוציא השני לצד שחייב אם כן יכול להוציאו, משא"כ בנידון דידן בהני תרי שאכלו מצה אכתי היאך יברך כיון שאחד מהשנים פטור מדינא.

אך לאחר העיון האי חילוקא צריך תלמוד, ואם כן על כרחך לא דמי האי ערבות דמצוות לערב על חוב. [א"ה. דהרי לא שמענו דבאמת בגווי הנ"ל באות הקודם אינו יכול להוציא החייב מספק].

ענף ג' - הסיבה

ב. מסתמא מוחל לבנו

הנה אמרינן (שולחן ערוך סי' תע"ב סעי' ו') דברבו מסתמא אינו מוחל, ובאביו סתמא מוחל, וכאשר אביו רבו, נמי סתמא מוחל.

ויש לדון מהו אם רואה תלמיד בחשיכה ואינו יודע שהוא בנו, האם יש כאן סתמא דמחילה.

ג. רבו מוחל ובכל זאת לא היסב

הנה שאלתי להגאון בעל זכר טוב שליט"א מהו אם רבו מוחל ובכל זאת לא היסב, האם יצא. ואמר דזה שאלה גדולה.

והנה העירו לפשוט האי נידון, דהרי בשכח להסב דאמרינן דצריך לחזור ולאכול בהסיבה, מי לא עסקינן שאביו שם אלא דאביו מוחל, ואם נימא דגם לאחר המחילה יכול שלא להסב, וגם נימא דשלא מדעת שפיר דמי, [א"ה. דהרי סיבת אי הסיבה אינו מחמת מורא אביו אלא משום ששכח], אם כן אמאי חוזר. אלא נוכיח מהכא דאם מחל ובכל זאת לא היסב חייב לאכול שנית. ויפה העירו.

באמצע שנה בהסיבה

הנה מי ששתה תחילת הכוס או סופה שלא בהסיבה, אבל עכ"פ שנה רוב רביעית בהסיבה, הנה לא קיים המצוה באופן דלכתחילה, אבל עכ"פ יצא ידי חובתו ד' כוסות, שהרי היתה רביעית בכוס ושתה רובה, ולא גרע מנשפך מיעוט הכוס דסבירא ליה להרא"ש (ברכות פ"ח סי' ב', הביאו בשולחן ערוך סי' רע"א סעי' י"א) דאם בשעת הברכה היתה רביעית הוי שפיר כוס של ברכה.

[וכמו כן אם נשפך בסופה, ולא דמי לשחיטה ושהה במיעוט בתרא דגרע מאם לא שחט כלל, דהתם הוה הלכה דוקא בשחיטה].

אך יש לעיין דאם שנה תחילה שלא בהסיבה, הרי נפגם הכוס, דהרי אין כאן מצוה בהאי שתייה, ואם כן היאך מקיים המצוה של שתיית ד' כוסות בשאר הכוס.

א. שהה באמצע שתיית קידוש

הנה יש לשאול בפשיטות גם בקידוש של כל השנה, אם שנה מעט מכוס של קידוש ושהה בכדי אכילת פרס או רביעית, האם משוי פגום, ואם נימא דהתם לא משוי פגום, אם כן גם בשנה ד' כוסות שלא בהסיבה.

ב. המקדש שונה רק מעט

אך חזינן דכשנותנין לאחר לשתות הכוס מכל מקום תחילה המקדש שונה מעט ולא אמרינן דהוה פגום, אע"פ דבשתיית המעט אין כאן שתיים כוס של ברכה. [וכמו כן בשאר כוס של ברכה].

אמנם יש לדחות למה שכתב במשנה ברורה (סי' רע"א ס"ק ע"ג) דשתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו, ומשמע דכאשר האחר שונה שיעור, והמקדש שנה רק מעט, נמי שפיר דמי, וכולה חשיב שתיית כוס של ברכה. אך דוקא בשיעור זמן של צירוף. [ועיין באורך בקובץ בית הלל אדר ב' תשס"ה באורך בהני נידונים].

ג. כולם טועמים מכוס של קידוש

אך הא חזינן (שולחן ערוך סי' רע"א סעי' י"ד) דמצוה מן המובחר שיטעמו כולם מכוס של קידוש, והא דאסרינן שישתו השומעים לפני ששותה המברך היינו רק מפאת כבוד המברך.

ותיקשי הרי שונה קודם קידוש, כד נימא דכל שלא שנה הכוס אכתי ליכא קידוש.

אלא חזינן דכל זה יש לו חשיבות של נבגא דברכתא [כוס של ברכה] ואם כן גם לא יהא פגום כיון דהוה חלק משתיית כוס של ברכה.

ענף ד' - ביעור חמץ

ויש לעיין בזה בכמה נידונים:

א. ספק באיזה שעה מסרו המפתח

חדא, מהו כשמסר המפתח ואינם יודעים אם קודם י"ד או לאחר י"ד, כגון שהיו במקום חשוך ולא ידעו אם היה קודם השקיעה או לאחר צאת הכוכבים.

והנה לכאורה דין בדיקת חמץ דרבנן וספיקא לקולא, אבל כאן לא יתכן לפסוק ששניהם פטורים דזה לא יתכן, [א"ה. דהרי הבית

נתברר שרבו היה שם

הנה אם לא היסב, דבזה חייב לחזור ולאכול שנית, מהו כשאחר כך נתברר שבאמת רבו היה שם רק לא ידע.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי נימא שאינו חייב לאכול שנית, דהרי אגלאי שהיה פטור מהסיבה דיש כאן מציאות של רבו, או דילמא נימא דחייב לחזור ולאכול בהסיבה, דהרי שורש הפטור מהסיבה היינו מחמת מורא וכבוד, וכאן זה לא שייך שהרי אינו יודע שרבו נמצא. וקצת נראה כן יותר.

[והעירני החתן הרב אליהו מאיר שליט"א, דלענין החיוב לקום בפני זקן, אמרינן (קידושין ל"ג א') יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא, דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה, תלמוד לומר "תקום ויראת", חזינן דבאמת מהני טעדיק להפטר מהחיוב מורא, ואם כן הכי נמי נימא דכיון דאין יודע שרבו שם, אם כן באמת ליכא מורא, ואם כן נימא דהיה חייב בהסיבה].

ב. חייב להפרישו

הנה אם רבו נמצא שם והוא אינו יודע ומיסב, ודאי מצוה להפרישו, חזינן דיש חיוב מורא, אך אין מזה לפשוט הספק הנ"ל.

ג. האם עשה בלא כוונה דוחה

הנה כתב ברי"צ גיאות (מובא בשער הציון סי' תע"ב ס"ק כ') דהפטור מהסיבה בפני רבו היינו משום דעשה דכבוד רבו דחי עשה דהסיבה, וכן באביו כשאינו מוחל.

והנה בקיים עשה שלא מדעת ועבר על לאו, תליא אם מצוות צריכות כוונה. [איכא דסברי (עיין משנה ברורה סי' תע"ה ס"ק ל"ד) דגם למאן דאמר צריכות כוונה, מכל מקום במידי דאכילה יצא בלא כוונה, ויהא נפקא מינה גם לדידן].

אך יש לדון דהכא שאני דלא שייך מושג כיבוד ומורא כשאינו יודע. וצריך תלמוד.

ד. דברי בעל זכר טוב שליט"א

הנה שאלתי את השאלה הנ"ל להגאון בעל זכר טוב שליט"א, וקאמר דהיא שאלה גדולה, ואמר דכמו כן יש לשאול כשלא ידע הדין שרבו פטור מהסיבה ובכל זאת לא היסב, האם חייב לאכול שנית. ושוב קאמר דחזינן דסלקא דעתך דגמרא (פסחים ק"ח א') דשוליא דנגרי [פירש רש"י, תלמידו של נגר המלמדו אומנות] גם פטור מהסיבה, ויש לומר דבזה אף כשלא ידע שרבו היה שם, ואם כן נילף מהתם. [א"ה. יתכן דכוונתו דשאני בשוליא דנגרי דבאמת אין חיוב מורא ואם כן עיקר הפטור מצד עצם המציאות שהוא בפני רבו שבכהאי גוונא לא תיקנו הסיבה, ואם כן נימא דהיינו גם בלא ידע מהמציאות הזו].

ה. שתי רבותיו

הנה אם היה סבור שרבו שם ולא היסב, ובאמת רבו לא היה שם, בזה בפשוטו ביטל מצוות הסיבה וחייב לחזור ולהסב.

ואם יש לו שתי רבותיו, וסובר שרבו פלוני שם ולא היסב ובאמת אין זה רבו פלוני אלא רבו השני. הנה לכאורה אין לחלק בין אופן זה לבין אופן הנ"ל שלא ידע כלל שרבו שם. [א"ה. דהרי הכא נמי באמת לא היה מורא מכיון דרבו שהיה ירא מפניו באמת לא היה שם כלל].

עוד כמה חקירות בהסיבה

א. סבר שהוא תלמיד אחר

הנה קיימא לן (שו"ע סי' תע"ב סעי' ה') ומשנה ברורה שם) ביושב בפני רבו אין צריך הסיבה. וגם לא ביושב בפני אביו אלא דאמרינן דאביו סתמא מוחל. אבל ברבו אינו מיסב אלא אם כן מוחל.

ויש לעיין בסבר רבו שהוא תלמיד אחר ומוחל, והתלמיד יודע שהוא עצמו, האם יכול לסמוך על המחילה, או דילמא נימא דאין ראייה מאחד על אחר.

בדיקת חמץ במשכיר ושוכר

הנה מסקינן בגמרא פסחים (ד' א') דאם חייל חיוב בדיקת החמץ על המשכיר, חייב לבדוק מפאת שכבר התחיל החיוב, ואם לא חייל על המשכיר, אם כן חייב השוכר.

ותליא במסירת מפתח, דאם המפתח היה עדיין אצל המשכיר בכניסת י"ד, אף שאחר כך מסר המפתח, חייב המשכיר, אבל אם נתן המפתח לשוכר קודם י"ד, חייב השוכר.

חייב בבדיקת חמץ, ואם כן היכי נדייני לה.

וכי תימא שחיוב השוכר ודאי, אלא שהמשכיר אם קדם חיובו, מפקיע חיוב השוכר, ואם כן זה ספק בהפקעה ויתחייב השוכר, אך אין הסברה ברורה, ויותר מסתבר שזה ספק שקול על שניהם, ואם כן היכי ליידיני לה.

ב. ידוע שנכנס אחר כך חמץ מסויים

עוד יש לעיין, כשחל חיוב על המשכיר, כגון שמסר המפתחות לאחר י"ד ובאמת בדק לחמץ, אלא יודע שלאחר י"ד נכנס חמץ עם סימן ולא מצא חמץ זה, על מי החיוב החיפוש אחר חמץ זה.

וצדדי הספק, מי אמרין דהחיוב הוה על השוכר, דהחיוב חל על החמץ, וחמץ זה שאנו דנים עליו לא היה מחוייב לבדוקו קודם רק אחר כך ואז כבר המפתחות ביד השוכר, או דילמא החיוב על המשכיר, דהרי הוא חייב לבדוק הבית ואם כן חייב גם על חמץ חדש, דאזלינן בתר כלליות חיוב הבדיקה.

והיה נלענ"ד כהצד הראשון, שאת החמץ החדש חייב השוכר לבדוק, ונמצא שהחיוב בדיקה כאן תליא, דעל חמץ ישן החיוב על המשכיר, ועל חמץ חדש החיוב על השוכר. כן היה נלענ"ד.

ג. מקום המשכיר או מקום הבית

עוד יש לעיין כשהמשכיר במדינת הים מזרח לארץ ישראל והשוכר בארץ ישראל, והמשכיר שלח המפתח עם שליח והשוכר קיבל המפתח לפני השקיעה, אבל במקום המשכיר זה היה אחרי השקיעה.

מי אמרין דכבר חל חיוב על המשכיר לבדוק בית זה, כי אצלו כבר חל החיוב בשקיעה שלו, או דילמא החיוב על השוכר, דאזלינן בתר מקום הבית, והרי בשקיעה במקום הבית היה המפתחות ביד השוכר.

[הנה לענין בל יראה להרבה פוסקים אזלינן בתר מקום בעל החמץ ולא בתר מקום החמץ. ובאמת צריך עיון בבעל מאפיה שנמצא בחוץ לארץ היאך אופים אצלו חמץ במוצאי החג הרי אצלו עדיין פסח ואם כן עובר בבל יראה ובאיסור הנאה].

לא יבטל יפה

הנה כתב רש"י (פסחים ב' א' ד"ה בודקין) דטעם בדיקת חמץ כדי שלא יעבור בבל יראה.

והקשו תוספות (שם ד"ה אור) הרי הבודק צריך שיבטל ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי, ואם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל. ולכן כתבו דטעם הבדיקה שהחמירו חכמים שיבדוק כדי שלא יבוא לאוכלו.

וכתב בר"ן (א' א' בדפי הרי"ף) לבאר הטעם של רש"י, דאייירי לפני תקנת ביטול. תו, דגם לאחר התקנה איכא נמי סברא דלא יבטל יפה יפה. [זה לשונו, אלא מפני שביטול זה תלוי במחשבתו של בני אדם ואין דעותיהן שוות ואפשר שיקלו בכך ולא יוציאוהו מלבן לגמרי].

ותיקשי אמאי נחשוש דלא יבטל יפה יפה הא הוי דברים שבלב.

א. עיקרו בלב

הנה כתב הגרע"א (קמא סי' כ"ג) דביטול חמץ עיקרו בלב, ומשום הכי אע"פ דאומר בפיו דמבטלו, מכל מקום אם חושב בלבו שאינו רוצה לבטלו לא חל הביטול, מכיון דביטול העיקר הוא המחשבה. [אם ביטול חמץ הוי מפתא עפרא דארעא].

והנה לפי זה בסוכה למעלה מעשרים דממעטו וצריך לבטל חפץ לקרקע הסוכה, אם יבטל בפיו ובלבו אינו מבטל נמי לאו כלום. וכן לענין יחוד למדרס. [ולכן באזמניה וצר ביה יש למידן הכין].

ב. שיפקיר ואז יהא דברים שבלב

אך אכתי תיקשי שיפקיר ואז אף אם לא יבטל יפה, מכל מקום יהא דברים שבלב.

ולכאורה יש לומר דאינו יכול להפקיר, דכיון שאבוד הוי אינו ברשותו, ואם כן לא יועיל מצד הפקר אלא רק מצד ביטול.

אך יש לדון בזה בתרתי, חדא, דבאמת אם חשבינן לה אינו ברשותו, הדין נותן דגם ביטול לא יועיל. ובאמת יש לדון לענין יחוד למדרס, אם החפץ נגזל והבעלים לא מתייאשים האם יכול ליחדו למדרס. נא"ה. ייחוד של חפץ דמי לביטול של חפץ. והנה חזינן דבדבר שאינו ברשותו לא מהני ביטול, דהרי לאחר זמן איסורו לא מהני ביטול, והרי איכא דסברי (ענין קצות החושן סי' תי"ז ס"ק ב') דאיסורי הנאה הוי שלו רק

אינו ברשותו.

אך יש לעיין אם באמת אינו יכול לבטל דבר שאינו ברשותו, ואטו נימא דלא מהני להכשיר סוכה שלמעלה מעשרים אמה שיניח על הקרקע דברים האסורים בהנאה, [ויהא החיתר שישב בסוכה מפתא מצות לאו ליהנות]. וכמו כן ביחדו למדרס דברים האסורים בהנאה וכגון שישבו עליו פועליו הנכרים.

עוד יש לשדות נרגא, דתיקשי לתוספות דביטול מפתא הפקר, היאך מועיל על חמץ שאינו ידוע, וכך הקשה הג"ר אברהם מטשעכנאווי ותיריך דחמץ שבביתו חשיבא ברשותו. ואם כן הכי נמי לענין נידון דידן הרי חשיבא ברשותו.

ג. גם בהפקר לא מהני

אלא אולי נימא בקושיית הגרע"א דכיון דחיישינן שלא ביטל יפה יפה, הוה כדברים שבלבו ובלב כל אדם, ולכן גם באומר בלשון הפקר לא יועיל. וצריך תלמוד.

להניח החמץ בפח הזבל

הנה דן בתשובות חלקת יעקב (או"ח סי' קצ"ו) בערב פסח כשאין לו מקום לבער חמצו האם מותר להניח החמץ בפח הזבל המונח בחצרו, באופן שלא ילקח האשפה עד אחר חצות של ערב פסח או בליל פסח.

א. לא יבוא לאוכלו

הנה כתב בחלקת יעקב דלטעמא דחיוב ביעור משום שמא יבוא לאוכלו, ניהא דלא יבוא לאוכלו, דהרי בזה שמשליכו לכלי אשפה מימאס. [וכההיא דפסחים (ל"ג ב') דבכהאי גוונא לא חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה].

אך כתב דבתוספות (שם) מבואר עוד טעם בחיוב ביעור, דמשום שהחמירה תורה לעבור בבל יראה הצריכוהו חכמים ביעור ולא מהני ביטול או הפקר. ולפי זה אף חמץ שאינו ראוי לאכילה כל זמן שלא נפסל לאכילת כלב חייב לבערו.

אך לענ"ד גם טעם הב' בתוספות הוא משום שמא יבוא לאוכלו, אך כתבו טעם למה מחמירין בחמץ טפי משאר איסורים. אמנם בר"ן (פסחים א' א' בדפי הרי"ף) איתא דהטעם שמא לא יבטל יפה יפה.

תו דלענ"ד הא חזינן בהדיא דתליא בשמא יבוא לאוכלו, דהרי אמרין בגמרא (שם י' ב') לענין חמץ בשמי קורה או בבור, דהצד דחייב בביעור היינו משום דזימנין דנפל ואתי למיכלה. ועל כרחך דרק אם יש חשש אכילה אז חיישינן שלא יבטל, ואם כן אם נימא דאין חשש שמא יבוא לאוכלו, אם כן גם לטעם זה אין תקנת ביעור.

[ואולי יש לומר דלטעם הב' הכא הוה קצת לא פלוג אע"ג דלטעמא קמא לא חיישינן].

ב. יקוהו בערב פסח לאחר חצות

הנה כתב בחלקת יעקב, דבאופן שידוע שהחמץ בהפחים ילקח בערב פסח לאחר חצות, יש מקום לסמוך על המגן אברהם (ריש סי' תמ"ג) דבערב פסח אינו עובר בבל יראה, וממילא לשני הטעמים דחובת ביעור ליכא עליו חיוב.

אך צריך עיון בדבריו דהא יש איסור תשביתו כל רגע, וגם בזה יש לאסור שמא לא יבטל יפה. והרי כתב בחזון איש (או"ח סי' קי"ח ס"ק ד' ד"ה ויש להסתפק) דמשום הכי במת בעל החמץ בערב פסח לאחר חצות ועבר על עשה דתשביתו, יש לאוסרו לאחר הפסח, ונחלק על הנודע ביהודה (או"ח סי' כ') דכתב דלא שייך ביה הקנס.

ואולי סבירא ליה לחלקת יעקב כהנודע ביהודה, ואם כן כשם שמחמת תשביתו לא גזרינן לאחר הפסח, הכי נמי לא גזרינן לאחר שביטל החמץ. ומשום הכי לאחר חצות אם נימא דליכא בל יראה אלא רק תשביתו אינו חייב בביעור. וצריך עיון אם מוכרח.

ג. דמי למשליכו בבית הכסא

אכן כתב בחלקת יעקב דהרי זה מחלוקת הפוסקים (ענין משנה ברורה סי' תמ"ג ס"ק א') אם איכא בל יראה בערב פסח לאחר חצות. ועוד דכמה פעמים לא לוקחים האשפה רק בלילה או למחרת.

אלא כתב לדון להתיר דאפשר זה דומה להא דמבואר בהגר"ז (סי' תמ"ה סעי' ה') שאם משליך החמץ לבית הכסא הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי, כיון ששום אדם לא יוכל עוד ליהנות ממנו, ואין צריך לפררו קודם שמשליכו אפילו הוא פת וכיוצא בו, והרי כשמשליך

פת גדול לבית הכסא, יש אפשרות להוציא את הפת ולנקות, ואפילו הכי כיון שהמציאות היא ששום אדם לא יעשה זאת הרי הוא כמבוער מן העולם. אך כתב בחלקת יעקב דבנידון דידן שזרק החמץ בכלי אשפה, אף על פי שמימאס קשה לומר דזה הוי זורקו לבית הכסא.

ד. ימכור גם הפחים לנכרי

לכן כתב שימכור גם את הפחים לנכרי, ואע"ג דהוה כליו של קונה ברשות מוכר, הרי כתב בש"ך (ח"מ סי' ר"י ס"ק ז') דמהני אם המוכר נתן לו רשות, מעתה כשמפקיר חמצו בשעת ביעור ומניחו לכלי האשפה השייכת לנכרי, הנכרי קונה החמץ המונח בכלי שלו העומד בחצרו של המפקיר כיון שנתן לו רשות להניח שם כלי האשפה.

ובנתיבות המשפט (שם) פליג דכליו של קונה מהני דוקא באמר לו זיל קני, וכתב דיש לומר דזה דמי לזיל קני, דכיון דרוצה לקיים מצות ביעור ולתכלית זה הוא מניח להחמץ בכלי האשפה, מעשיו מוכיחין שרוצה להיפטר מהחמץ, וכיון שאי אפשר רק על ידי שהעכו"ם יזכה בהחמץ ודאי ניחא ליה בכך וכאומר זיל קנה דמי.

תו כתב דבלאו הכי כדאי הש"ך לסמוך עליו במידי דרבנן כשאי אפשר בענין אחר.

אך לענ"ד הא יש תקנתא שבאמת יאמר זיל קני, או שישכיר לנכרי המקום שתחת הפח.

ה. עכ"פ נמצא ברשות אחרת

תו כתבו שם בני הגאון המחבר (בהג"ה שם) דאף אם נימא דלא זכה הנכרי בהחמץ מכיון דאינה חצר המשתמרת להנכרי, מכל מקום כבר אינו ברשותו של הישראל דהפח של הנכרי, ואם כן אין עליו חיוב ביעור אחר שכבר ביטלו והפקירו.

אמנם יש לעיין באיכא מחיצת עשרה ומכר לנכרי והמכירה לא חלה ורק החמץ מבוטל אם בזה שפיר דמי מכיון דנמצא ברשות אחרת.

קנה חמץ ולא משך

הנה מי שקנה בכסף חמץ קודם פסח ולא משכו והגיע פסח מה יעשה.

א. כשלא חזר בו קנה במעות

הנה אייתי באבני נזר (ח"מ סי' ל"ה) דעת נאות יעקב (למהר"ט אלגאזי סי' ד') דלמה דקיימא לן דמעות קונות דבר תורה, אע"פ שחכמים ביטלו קנין מעות, היינו דוקא אם חזר בו לבסוף, אבל כשלא חזר בו אלא עמד במקומו, קנה משעה שנתן המעות אף מדרבנן. ועוד עיין באחיעזר (ח"ג סי' ס"ק ג') ובאמרי בינה (ח"מ דיני הקנינים סי' י').

ולפי זה בנידון דידן, אע"פ שלא משכו עובר בבל יראה.

ב. הדרבנן אינו מפקיע הדאורייתא

הנה באמרי בינה (שם) דן דלא כנאות יעקב, דלא הוה שלו מדרבנן. אך אכתי הוה שלו מן התורה ויעבור בבל יראה.

אך יש לומר דהדרבנן מפקיע הדאורייתא. אמנם הביאו דחזינן לא כך, דכתב ברמב"ם (פ"ט מהל' תרומות ה"י) דמהני הקנין דאורייתא לאוסרו בתרומה, ואם מכר הכהן פרתו לישראל ולקח הדמים אף על פי שעדיין לא משך הלוקח אסור להאכילה תרומה שדין תורה שמעות קונות.

ג. למוכרו לנכרי

אך יוכל למוכרו לנכרי. אמנם צריך עיון אם יכול למוכרו דהוה אינו ברשותו, דנהי דמן התורה קנה, אבל מדרבנן אכתי הוה של השני.

וכי תימא הא חזינן דבקנה מדרבנן יכול אחר כך לקנותו מן התורה ולא אמרינן דהוי אינו ברשותו, אך יש לומר דשאני התם דהוה ברשות הקונה, והרי מצאנו בבית שמואל (אה"ע סי' כ"ח ס"ק ט"ז) דהגגזל יכול להקנותו לגזלן מכיון דאצל הגזלן הוה ברשותו. [אמנם באבני מלואים (סי' כ"ח ס"ק י"ג) הביא ראייה לא מהני]. משא"כ בנידון דידן דאיירי למכור החמץ לאדם אחר, לא מהני, שזה לא שלו ולא ברשותו.

ד. לחזור מהמקח

הנה יש לו תקנתא לחזור בו מהמקח. אך צריך עיון אם שרי למיעבד הכי, דאם כן מכשיל המוכר ועובר על לפני עוור.

אך יש לדון דלא הוה לפני עוור מכיון שעושה עבור עצמו, והיינו דיש לעיין ביש לו חמץ בבית ומשליכו החוצה ויבוא ישראל ויקחנו אם יש לפני עוור.

ויש לדון דליכא בזה לפני עוור, דהרי עושה בשביל עצמו,

וכמו דמתרצי הא דהקשה במהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות קמ"ד) היאך מצי להחמיר על עצמו למיסר את נפשו על שאר עבירות, הא מבואר בגמרא פסחים (כ"ב ב') דלאו דלפני עור איירי גם לענין להכשיל נכרי, ואם כן אם מחמיר על עצמו ומוסר את נפשו הרי הנכרי יעבור על רציחה, ונמצא שמכשיל הנכרי וקא עבר על לאו דלפני עור. ומתרצי דאין כאן לפני עוור מכיון דאינו עושה בשל חבירו להכשילו, אלא חשיב עושה בתוך שלו, דהרי רק אינו עובר העבירה בעצמו.

[הנה בזכר דבר (סי' ד') כתב ליישב קושיית מהרי"ל דיסקין, משום עשה דוחה לא תעשה, דעשה דקידוש ד' דוחה לאו דלפני עור. אך צריך עיון כאשר הנכרי חובל במכה אחת וגם הורג במכה אחרת, ולקידוש ד' סגי בהריגה. ואולי בכל מכה יש קידוש ד'. אך תליא בעשה דרשות אם דחי לאו, ודעת החזון איש (נגעים סי' י"ג ס"ק י"ז) דלא דחין].

ביטול בחמץ ביד נכרי

הנה קיימא לן (שולחן ערוך סי' תמ"ח סעי' ג') חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה אפילו הניחו שוגג או אנוס.

וביאר במשנה ברורה (שם ס"ק ט') שאע"פ שהיה אנוס שלא היה יכול לבערו ולא עבר על בל יראה, אפילו הכי אסור לאחר הפסח, דקנסינן התיירא אטו איסורא דאי שרינן ליה אתי לשהיה לכתחילה.

וכתב במגיד משנה (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ד, עיין שם בכסף משנה) דהמקור הוא מהא דאמרינן (פסחים ל"א ב') ישראל שנתן חמצו אצל נכרי בתורת משכון, אם לא אמר לו קנה מעכשיו אסור אחר הפסח, ולא מפלגינן בין היכא דהיה אנוס ולא היה יכול לפרוע לנכרי להיכא דהיה בידו לפרוע.

והקשה הגרע"א (קמא סי' כ"ג) מאי ראייה הא בגוונא דהר"ן מכל מקום עבר בבל יראה דאורייתא במזיד, דעכ"פ היה יכול לבטל החמץ דהרי ידע דחמצו בבית הנכרי. אבל באופן דשכח מהחמץ דלפי מחשבתו לא היה צריך לבטל, או בהיה אנוס על הביטול, מנין לנו לאסור לאחר הפסח.

ומתרץ הגרע"א דהרי איירי שהחמץ אינו ברשותו אלא בבית חבירו, ובזה לדעת הר"ן מדאורייתא אינו עובר בבל יראה וכל חיובו לבער הוה רק מדרבנן, נמצא דלגבי הדאורייתא לא צריך לביטול כיון דמופקד בבית אחר, ולגבי הדרבנן דחייב לבער החמץ גם כשמופקד ביד אחר, הרי אנוס על התקנה לבער דהרי אינו יכול לבער החמץ המופקד ביד אחר, ואם כן אין תועלת בביטול, דמה לי תיקון ביטול ומה לי תיקון פקדון ביד אחר, הרי מה שמופקד ביד אחר הוי ממילא כמו תיקון הביטול, ואכתי לא קיים החובה דרבנן לבער החמץ, אלא על כרחך שמעינן דאף באנוס לגמרי ולא היה עליו חיוב ביטול מכל מקום תיקנו חכמים דנאסר לאחר הפסח.

א. לקיים דרבנן בגדרי הדאורייתא

הנה יש לעיין כאשר כל חיוב המצוה הוא מדרבנן, ונתקנה על יסוד מצוה דאורייתא, ואינו יכול לקיימה ככל פרטיה, האם שייך לחייבו לקיימה בגדרי דאורייתא מיהת.

וצדדי הספק, מי נימא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ויהא מחוייב, או דילמא נימא דלא שייך במצוה דרבנן לקיימה אלא בכל תנאיה.

כגון בשמיני עצרת בחוץ לארץ שחייב בסוכה רק מדרבנן, ויש לו רק סוכת נסרים שפסול מדרבנן, מי נימא דמחייבין ליה למיכל בהאי סוכה לקיים חיובא דלילה הראשונה, דנימא דאף במצוות דרבנן חייב לקיים גדרי דאורייתא. [הנה בתשובות ערוגת הבשם (או"ח סי' ב') דן דאינו חייב, ובעל זכר טוב שליט"א אמר דחייב].

ולכאורה מדברי הגרע"א הנ"ל מבואר כהצד דדברבנן לא מצרכין ליה למיעבד מיהא צורת המצוה דאורייתא, דהרי משום הכי אינו מחוייב לבטל כיון דבלאו הכי לא יקיים החובה דרבנן של ביעור.

ב. בנמצא ביד חבירו מהני ביטול לחודא

אמנם אכתי דברי הגרע"א צריך עיון גדול טובא מפאת תרי עניני, חדא, דאכתי תיקשי הא הוה מזיד בהא דלא ביטל, דהרי אם יבטל נפטר אף מדרבנן דהא חיוב ביעור לאחר ביטול איתמר דוקא היכא דהחמץ ברשותו, אבל כאשר זרק חמץ לרשות הרבים ודאי דמהני ביטול לחודא, ובפשוטו גם כשנמצא בבית חבירו.

[וכי תימא מפאת דחבירו שומר עוברו לא סגי בביטול לחודא,

דבר זה צריך ראייה, דהא לא איכפת ליה בשמירתו. וצריך תלמוד. אך עיין במקור חיים (סי' תמ"ח ס"ק י"ד) שכתב דאם הפקיר וזרק לרשות הרבים קודם זמן איסורו, שפיר דמי, משא"כ בזרק למקום המוצנע אכתי חייב לבערו, ואם כן יש לומר דגוונא דהגרע"א דמי לזה. וצריך עיון במקור הדין אם דוקא כשרצונו לקחתו לאחר הפסח.

ענף ה' - חמץ בקטן

חמץ גמור, או לקחתו לבית החולים ולא יהא מוכרח לאכול חמץ, אבל יהא חילול שבת של מלאכת כתיבה. היכן יעשה.

[אך לענין זריקה בתוך וריד ויוצא דם, יש לומר דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם פסיק רישיה דלא ניהא ליה דשרי לשיטת הערוך. אך איתא במשנה ברורה (סי' שכ"ח ס"ק י"ב) דבהוצאת שן יש מלאכה דאורייתא מפאת הוצאת הדם].

א. לא תאכילום בפיקוח נפש

הנה אף אם החמץ שבבית מכור לנכרי ואין בל יראה, אך יש למידן שאסור להאכילו חמץ מפאת הא דאמרינן בסוגיא ביבמות (ק"ד א') דאיכא לאו דלא תאכילום לתת לקטן איסורים.

אך יש לעיין כאשר לזה שאוכל יש היתר של פיקוח נפש, האם יש לא תאכילום רק שזה הותר מפאת פיקוח נפש, או דילמא אין בזה כלל לא תאכילום. ואם כן בנידון דידן בנותן לקטן חמץ לרפואתו ליכא לא תאכילום כלל.

וכן נפקא מינה כשקטן צריך לאכול נבילה משום פיקוח נפש, ויכול להאכילו על ידי ישראל או נכרי, האם יאכילו דוקא נכרי.

והרי נראה פשוט דמותר לאדם להאכיל לחבירו מידי דחיללא עלה היתירא דעשה דוחה לא תעשה, כגון להלבישו טלית של צמר בחוטי פשתן, [אף אם נימא דגם על גדול יש לא תאכילום. עיין תשובות מלבושי יום טוב ח"ב י"ד סי' י"ט]. ועד כאן לא דן בפתחי תשובה (יו"ד סי' שע"ג ס"ק א') אלא אם לקטן שרי למספי עשה דוחה לא תעשה משום דאילו היה גדול היה שרי, אבל לגדול ודאי שרינן. ואם כן נימא דלענין פיקוח נפש נמי הכי. ולא אדע.

[והראוני בקרן אורה בנזיר (נ"ז ב') דמשמע דסבירא ליה דלהברות חולה ליכא לא תאכילום. ולכאורה אף בחולה שאין בו סכנה. אבל הדבר צריך עיון גדול היאך שרינן].

מעתה אם נימא דבפיקוח נפש ליכא לא תאכילום, אם כן ודאי שיאכיל התינוק חמץ בבית דהרי ליכא בזה איסור כלל.

ב. הרי אפשר ללכת לבית החולים

איברא לכאורה לענין נידון דידן אינו כן, דהרי דיינינן דיש אפשרות שילך לבית החולים, ואם כן לצד זה אין גם לקטן היתירא לאכול החמץ משום פיקוח נפש. נמצא דאכתי יש לדון איזה קילא, לא תאכילום או חילול שבת.

ג. תליא אם המלאכה צורך פיקוח נפש

הנה לכאורה תליא דאם המלאכה בבית חולים הוה לצורך הפיקוח נפש, בזה ודאי שיהא בביתו מכח הקל הקל, דלא תאכילום קל מחילול שבת.

אמנם אם המלאכה אינו באמת נצרך לצורך הפיקוח נפש, כגון בכתיבה בשבת שבאמת אפשר בלעדיה או עכ"פ אפשר לכתוב ביד שמאל, אלא שאין בכוחו להכריחם, אם כן יש רק לפני עוור, ואם כן לפני עוור דאין בו מלקות קילא מלא תאכילום. אם כן נימא שילך לבית החולים.

אלא מכל מקום יש לדון דבאופן שאם הפקיד לא יכתוב לא יכנס לבית חולים אף אם הפקיד ירצה, שוב דמי לאופן הראשון דיש היתר דפיקוח נפש על פעולת הפקיד, ואם כן עדיף שיהא בביתו מכיון דלא תאכילום קל מחילול שבת.

ד. מלאכה אחת או כמה כזיתים חמץ

תו יש לדון, דאף אם המלאכה בשבת בבית חולים לצורך הפיקוח נפש, מכל מקום עדיף שילך לבית חולים, באופן דלא יעבור על מלאכת שבת רק פעם אחת, משא"כ אם יאכילו חמץ בבית יעבור על לא תאכילום בכל כזית וכזית.

והרי כתב בר"ן (יומא ד' ב' מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן) דחולה שיש בה סכנה שמוכרח לאכול בשר בשבת ואין לו בשר שחווה, ויש לפניו ב' אפשרויות, או לשחוט בשבת או להאכילו נבילה, אמרינן דעדיף לשחוט עוברו בשבת, דבנבילה קא עבר על כמה לאוין דהרי בכל כזית וכזית עובר על לא תעשה, משא"כ באיסור שחיטה בשבת אע"פ דהוה בסקילה מכל מקום הא אינו עובר אלא פעם אחת, והרי

לא תאכילום בחמץ

הנה דן במשנה ברורה (סי' תנ"ט ס"ק י"ח, סי' שמ"ג ס"ק ה') מהו להאכיל לתינוק חמץ כאשר אין פיקוח נפש, וכתב דהנידון לאיסור משום לתא דזכיזה דהישראל בחמץ ומשום שמא יבוא לאוכלו. וכתב שנכרי יאכיל הקטן, ואם אין נכרי יתן לקטן אחר שיאכיל הקטן.

א. לא תאכילום

הנה תיקשי על המשנה ברורה, הא יש לאו דלא תאכילום, והרי כתב במשנה ברורה (שם) דאיירי באופן באין בו סכנה.

ולומר דבחמץ אין לא תאכילום דלא דמי לנבילה ושרצים דאיסורם לעולם, אך הא חזינן ברשב"א (שבת קנ"ג ב' ד"ה איכא) דגם באיסור שבת יש לא תאכילום, ולכן כתב דההיתירא ליתן לקטן בהחשך בדרך איירי דוקא כשמניחו עליו כשהוא מהלך.

[אך עיין במגן אברהם (סי' רס"ט ס"ק א') דמותר להאכיל קטן ביום הכיפורים משום היינו רביתיה. ודכירנא מקשים איך תינוק יונק בשבת הא דש וספינן ליה בידים].

והעירו דיש לומר דאיירי באופן שיש סכנה אם התינוק לא יאכל החמץ, ונימא כהצד דלעיל דבמקום פיקוח נפש אין לא תאכילום, אלא מה שכתב במשנה ברורה (שם) בסוף דבריו דביש סכנה אין צריך לדקדק בכל זה כדי למהר באכילתו, הכוונה כשיש סכנה מיד, ובדבריו לעיל איירי גם למנוע סכנה אך אין לחוש אם ישתהה. וזה דוחק.

ב. לא תאכילום על לא תאכילום

עוד קשה על המשנה ברורה (שם) דכתב דכשאין נכרי יתן לקטן אחר שיאכילנו, ותיקשי הרי כיון שפעולת הקטן לגבי התינוק היא לא תאכילום, אם כן נימא שגדול המצווה לקטן למיעבד הכי, יעבור בלא תאכילום על לא תאכילום. [עיין בספר שיח חכמה על פסח סי' כ"ד שדן בזה].

וראיתי באחיעזר (ח"ג סי' פ"א ט') דנסתפק באומר לקטן להאכיל לקטן אחר, האם יש לא תאכילום על לא תאכילום, דיש לומר דכל עיקר איסור ספיה דנפקא לן מלא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים, אינו אלא בגדול המכשיל לקטן אבל לא בקטן המכשיל לקטן, דאינו דומה לשאר איסורים דאורייתא דשייך האיסור גם בקטן. ולהאי צד יהא מיושב דברי המשנה ברורה. אך הוא חידושה רבנא.

[ובבית הלוי (ח"א סי' ט"ו אות ב') דן דכמו שכתב בתשובות אמונת שמואל (סי' י"ד) לענין לאו דלפני עור, דאינו אלא באיסור דאיכא גם עליו, אבל באיסור דליכא עליו, לא שייך לפני עור, כמו כן נאמר לענין לאו דלא תאכילום, דהא דאסור לספות לקטן בידים, אינו אלא באיסור דהמאכיל עצמו מוזהר על איסור זה. ולפי זה יש ליישב דברי המשנה ברורה, דהרי קטן אינו מוזהר באיסורים. אך באחיעזר (ח"ג סי' פ"א ז') כתב דאינו נראה לומר האי יסוד].

ג. איסור הנאה

תו קשיא על המשנה ברורה, מפאת איסור הנאה דנהנה מהחמץ אף אם אינו שלו, והרי חייב להציל נפש ואם כן נהנה מהחמץ. תו דהרי חייב לזון את בנו עד שש ובכלל זה רפואתו ואם כן נהנה שנפטר מחובו. [ואולי אין חוב רפוי לבנו]. ואף להמקור חיים (סי' תס"ו ביאורים סק"ב) דבעינן מעשה בשביל לעבור על איסור הנאה, הכא כשמצוה לנכרי להאכילו יש מעשה.

ויש לומר דמצות לאו ליהנות ניתנו, אך הא דנו בפוסקים (חזון איש אהלות סי' כ"ב סקכ"ז ד"ה כ', אמרי בינה הל' נדרים סי' ט"ז) כשיש רוח ממון דלא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, ומשום הכי אסור לקבור בקבר שאסור בהנאה היכא דהקבורה עולה כסף.

אך באמרי בינה (שם) אייתי מתוספות בחולין (ק"מ א' ד"ה למעוטי) דכתבו דשרינן להקריב קרבן מעיר הנידחת שאסור בהנאה, מפאת הא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא אמרינן דאסור מכיון שמרויח ממון דעכשיו לא צריך לקנות קרבן אחר.

להאכילו חמץ או חילול שבת

הנה תינוק בפסח בשבת שצריך תרופה, ויש לפניו ב' אפשרויות, או לתת לו תרופה בבית באופן שהתרופה הוה

חזא איסור דחמירא, קילא מכמה איסורים קלים.

ודן באחיעזר (ח"ג סי' פ"א אות י') מהו בכחאי גוונא בקטן, דיש על כל כזית וכזית לאו דלא תאכילום. וכתב דלכאורה הכי נמי עדיף שחיטה פעם אחת. ואם כן הכי נמי נימא בנידון דידן דעדיף שילך לבית החולים, אע"פ דשבת חמירא מלא תאכילום, מכל מקום הרי יעבור על איסור שבת רק פעם אחת אבל בלא תאכילום יעבור כמה פעמים.

אמנם במשנה ברורה (סי' שכ"ח סי' ל"ט) פסיקא ליה שבקטן מאכילין אותו כמה כזיתים נבילה ולא שוחטין. תו, דהגאון דרך אמונה קאמר דבלא תאכילום אין מלקות ובזה מודה הר"ן דשבת חמירא.

ה. כזית חמץ אחת או כמה פעמים מלאכה

תו יש לדון לאידך גיסא, דאף באופן דהמלאכה בבית החולים אינו מוכרח לצורך פיקוח נפש ואינו אלא לאו דלפני עוור, מכל מקום באופן שיעבור על לפני עוור כמה פעמים, כגון שעל כל מה שעונים להם פרטים יכתבו, אם כן נימא לשיטת הר"ן הנ"ל כמה פעמים לפני עוור חמירא מפעם אחת לא תאכילום. [באופן שיצטרך להאכילו רק כזית אחת חמץ].

ו. העולה מן האמור

העולה מן האמור, יש לדון שאם החילול שבת מיותר, חייב לילך לבית חולים ולא לעבור על לא תאכילום, אף שעובר שם על לפני עוור דחילול שבת. [והיינו כד נימא דלא כהר"ן]. אך אם נחוץ החילול שבת (כמו שכתבו לעיל באות ג') בזה ישאר בביתו. ודי' יאיר עני במאור תורתו הקדושה.

חמץ של קטן

יש לדון בקטן שיש לו חמץ, ובא אחר ושרפו, האם חייב לשלם:

ענף ו' - פרשת מצורע

[ויש לעיין בזב שנגע בפרי לאחר הדיבור למשה, ואחר כך לימד משה פרשת זבים, האם הפרי טמא, ושמינין מהכא בפשוטו דטמא. ואולי נימא דנהי דלהנהגת הדינים צריך שילמדו מכל מקום לענין דיבור חשיבא דנדע כבר הדין למרע"ה. אך חזינן דליפנין מכי יהיה דגר או עובר גם אינו נטמא. ויש ליישב].

תירוץ ב' - לאחר מתן תורה נצטרעו

הנה יש לומר דלאחר מתן תורה היה נגע חדש, ולענין הא יהא המיעוט של קודם הדיבור, שהוא קודם שלמד משה רבינו את דיני נגעים בשמים, אבל בהר סיני לא נחשב עדיין זמן הדיבור.

[אלא אם כן נימא דכיון דכל התורה מרומזת בעשרת הדברות חשיבא אז שעת הדיבור. וצריך תלמוד].

וצריך לומר שהנ"ל שהקשו הקושיא היינו משום דסברי דמתן תורה עד העגל לא היה נגע חדש. [א"ה]. בשאלת שלום שם כתב דנאמר במתן תורה "כולך יפה רעייתי וגו' וכו' ועל כרחך שאז לא נולד בהם נגע].

תירוץ ג' - הקרא בלא הנס

הנה תירץ בשאלת שלום, דקרא קאי גם בלא הנס, שאם לא יהיה הנס שיתרפאו במתן תורה לא יטמאו אותן נגעים, וכמו דחזינן (תוספות יומא כ"א א' ד"ה נבלעים) לענין תרומת הדשן דאע"ג דנבלע במקומו מכל מקום איכא קרא דטעון גנייה.

ובספר יושר הורי תמה דהא לא דמי דמכל מקום כיון דבשעת הדיבור לא היה נגע מקודם אם כן למה לי קרא, הרי זה לא היה במציאות, ולא דמי להא דתרומת הדשן דהתם הוה לענין העתיד דיש לומר שלא סמכה התורה על הנס דשמא יופסק.

תירוץ ד' - לענין גר או עובר

לזה יש לומר כאידך תירוצא דשאלת שלום דנפקא מינה לענין גר ועובר שאין נגעים מטמא שהם לא נתרפאו במתן תורה.

נגעים שלפני הדיבור

הנה ילפינן בגמרא הוריות (ו' א') דנגעים דקודם הדיבור לא מטמאו.

והקשו בשאלת שלום (על השאלות פ"ח אות ק"ג) ובמהרי"ל דיסקין (הוריות שם ד"ה מה זה) היאך משכחת לה נגעים שלפני הדיבור, הרי איתא במדרש (במדבר ז' ה') שכל עם ישראל נתרפאו ממומיהם, וגם המצורעים נתרפאו בשעת מתן תורה.

תירוץ א' - חזרו למומם בעגל

הנה יש לדון ליישב, דכיון שחזרו למומם בעגל אם כן חשוב כנגעים ישנים שחזרו והוה נגעים שלפני הדיבור.

אמנם יש להוכיח דבשעה שחזרו למומם בעגל, היה חשוב נגעים שלאחר הדיבור, דאיתא בקרא על דתן ואבירים "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך", ואמרינן בגמרא (נדרים ז' ב') דעל כרחך לא מתו דהא מתו רק בעדת קורח, אלא דירדו מנכסיהם ועני חשוב כמת.

והקשו בר"ן (נדרים שם ד"ה שנאמר) ובתוספות (עבודה זרה ה' א' ד"ה אלא) דילמא נעשו מצורעים דהרי גם מצורע חשוב כמת.

ותירצו דאם כן היאך היו דתן ואבירים בקרב ישראל במעשה דקורח, וכתבו דאין לומר דאמת היו מצורעים רק נתרפאו במתן תורה, דהרי מכל מקום חזרו למומם במעשה העגל, ואם כן במעשה דקורח היו אסורים להיות בקרב כל ישראל.

הנה שמעינן דנגעים שחזרו בעגל לא חשיבי כנגעים ישנים שחזרו, אלא חשיבי כנגעים דלאחר הדיבור וטמאים.

[עוד שמעינן דמעשה העגל חשיבא לאחר הדיבור דסגי דמשה שמע בהר סיני למקרי לה אחר הדיבור אע"ג דטרם לימד לעם ישראל].

א. הגיע לחינוך

הנה בקטן שהגיע לחינוך, יש לומר דפטור מלשלם, דהרי אסור להקטן ליהנות ממנו וגם חייב להשביטו כמו בגדול.

ב. מזיקו בשביעי של פסח

אלא אכתי יש לעיין מהו במזיק חמץ של קטן בשביעי של פסח, דהנה יש לעיין האם חמץ של קטן ייאסר לאחר הפסח מכח הקנס, ומבואר בפרי מגדים (סי' תל"ד א"א סי' ט, מובא במשנה ברורה שם סי' ט"ז, ועיין בפתיחה כוללת לפרי מגדים ח"ב אות ב') דיש לומר דשרי דלמאן נקנסה.

והנה אם מותר לאחר הפסח, אם כן המזיק חמץ של קטן שהגיע לחינוך, אע"פ דבכל ימי החג יהא פטור מכיון דהקטן חייב להשביטו, אך במזיקו ביום האחרון של פסח שחל להיות בשבת שאי אפשר לשרוף, יש לדון דחייב לשלם, ויהא תליא בספיקא דהקצות החושן (סי' שפ"ו סי' ז') בשורף חמצו של חברו בפסח בענין שמותר להשהותו עד אחר הפסח, כגון חמץ נוקשה דרבנן שמותר להשהותו, (כמבואר בטור או"ח סי' תמ"ב), האם נימא דכיון דהשתא תוך הפסח לא שוה ולא מידי, אם כן פטור מלשלם, או דילמא נימא דכיון דלאחר הפסח יהא שווה אם כן תתחייב המזיק.

ג. לא הגיע לחינוך

אמנם במזיק חמץ של קטן שלא הגיע לחינוך, קאמרי שבאמת המזיק יהא חייב לשלם דהרי הוה ממון מעליא. וכמו כן מי שאכל תרומת חמץ של קטן ישלם לא רק דמי עצים אלא כל השווי.

ולפי זה באומר אדם לבתו הקטנה שלא הגיעה לחינוך צאי וקבלי קידושך, ויקדשנה בחמץ בפסח כשאצלה פסח, יחול הקידושין. [אך איירי באופן דלהקדש אינו פסח דאם לא כן הא היה לא יכול להקנות החמץ].

ענף ו' - פרשת מצורע

[ויש לעיין בזב שנגע בפרי לאחר הדיבור למשה, ואחר כך לימד משה פרשת זבים, האם הפרי טמא, ושמינין מהכא בפשוטו דטמא. ואולי נימא דנהי דלהנהגת הדינים צריך שילמדו מכל מקום לענין דיבור חשיבא דנדע כבר הדין למרע"ה. אך חזינן דליפנין מכי יהיה דגר או עובר גם אינו נטמא. ויש ליישב].

תירוץ ב' - לאחר מתן תורה נצטרעו

הנה יש לומר דלאחר מתן תורה היה נגע חדש, ולענין הא יהא המיעוט של קודם הדיבור, שהוא קודם שלמד משה רבינו את דיני נגעים בשמים, אבל בהר סיני לא נחשב עדיין זמן הדיבור.

[אלא אם כן נימא דכיון דכל התורה מרומזת בעשרת הדברות חשיבא אז שעת הדיבור. וצריך תלמוד].

וצריך לומר שהנ"ל שהקשו הקושיא היינו משום דסברי דמתן תורה עד העגל לא היה נגע חדש. [א"ה]. בשאלת שלום שם כתב דנאמר במתן תורה "כולך יפה רעייתי וגו' וכו' ועל כרחך שאז לא נולד בהם נגע].

תירוץ ג' - הקרא בלא הנס

הנה תירץ בשאלת שלום, דקרא קאי גם בלא הנס, שאם לא יהיה הנס שיתרפאו במתן תורה לא יטמאו אותן נגעים, וכמו דחזינן (תוספות יומא כ"א א' ד"ה נבלעים) לענין תרומת הדשן דאע"ג דנבלע במקומו מכל מקום איכא קרא דטעון גנייה.

ובספר יושר הורי תמה דהא לא דמי דמכל מקום כיון דבשעת הדיבור לא היה נגע מקודם אם כן למה לי קרא, הרי זה לא היה במציאות, ולא דמי להא דתרומת הדשן דהתם הוה לענין העתיד דיש לומר שלא סמכה התורה על הנס דשמא יופסק.

תירוץ ד' - לענין גר או עובר

לזה יש לומר כאידך תירוצא דשאלת שלום דנפקא מינה לענין גר ועובר שאין נגעים מטמא שהם לא נתרפאו במתן תורה.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן
אינם תמיד בלשוננו של רבינו זצ"ל,
מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב
בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן
הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר.
הרבה פעמים האריך רבינו בכמה
דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר
ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום
שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.
ניתן לקבל את הגליון מדי שבוע במייל:
L5703949@gmail.com

הגליון נתרם

הר"ר ברוך יהושע
בן שינדל יפה נ"י
הר"ר יהואל יהושע
בן בלה ברטה נ"י

לרפואה שלומה
בתוך שאר חולי
ישראל

הגליון נתרם ע"י

החפץ בעילום שמו
לרגל שמחת
הבר מצוה
לבנו בשטו"מ

י"ר שיזכה בזכות המחבר שיגדל
בתורה ויראת שמים וירוו הוריו
רוב נחת דקדושה כל הימים
בברכה ואושר ובראות

לעילוי נשמת

מן שר התורה
בעל דרך אמונה
צוקללה"ה

שרבים מחידושי ותשובותיו פזורים בכתבי רבינו.
אוי מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים ומי יפרק היות
ומי יתרוץ שברים מי יפליא נזירות ומי יערור נדרים מי
ישדר מעמקיך וחתו אכרים ומי ילחם מלחמתך וישוּב
לשערים כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים